

DAGENS FRÅGOR

Den 28 okt. 1944.

Partiernas sociala sammansättning. Gallupundersökningen före valet gav ett förbluffande säkert utslag: överensstämmelsen mellan den sista (september-)rapportens siffror för partiernas andelar i valmanskåren och partiernas sedermera vid valet uppnådda andels-siffror var för samtliga partier så stor att procentalen över hela linjen visade sig rätt angivna. I undersökningen — dock blott den näst sista, gällande augusti månad — ingick emellertid även ett annat intressant material, nämligen partiernas beräknade procentuella förankring i olika socialklasser; dessa socialklasser voro desamma som den officiella valstatistikens, nämligen grupp I godsägare, industrimän, högre ämbetsmän, husägare och rentierer m. m., grupp II jordbrukare med hemmavarande barn, handlare och hantverkare, handelsbiträden, kontorister och verkmästare, folkskollärare, tjänstemän i mellangraderna o. s. v., och grupp III arbetare och förmän, rättare, torpare och lantarbetare, lägre tjänstemän, lägre huslig tjänst o. s. v. I det Miniatur-Sverige, som det svenska Gallup utvalt för sin undersökning och som bestod av c:a 5,000 röstberättigade, fördelade sig partierna på de olika socialklasserna procentuellt på följande sätt:

Socialgrupp	H.	Fp.	Bf.	Soc.	Komm.
I	24	10	2	2	1
II	65	62	81	26	23
III	11	28	17	72	76
	100	100	100	100	100

Augustiundersökningens resultat avvika i fråga om partiernas andel i väljarkåren något från septemberundersökningen. Skillnaderna äro dock så små att de i detta sammanhang knappast kunna ha större betydelse. Det kan därför vara befogat att med utgångspunkt från Gallups augustisiffror rörande partiernas sociala struktur fördela de röstetal, som de fem partierna erhöilo vid valet, på de olika socialklasserna. Man får då följande tabell, avseende tusental röster:

Socialgrupp	H.	Fp.	Bf.	Soc.	Komm.	S:a
I	117	40	9	29	3	198
II	318	247	341	373	73	1,352
III	53	111	71	1,034	242	1,511
	488	398	421	1,436	318	3,061

Valstatistiken för 1944 har givetvis ännu inte hunnit komma ut, och i fråga om 1942 års kommunalval saknas yrkesuppdelning av de röstberättigade och de röstande i den officiella statistiken. För att

konfrontera tabellens siffror med den officiella valstatistikens måste man därför gå tillbaka till 1940. Man skall då finna att Gallupundersökningens resultat inte kunna vara alltigenom riktiga. Det visar sig nämligen att summorna röstande i de tre socialgrupperna inte kunna bringas i fullständig samklang med den officiella statistikens socialgruppssiffror. Sedan 1940 har visserligen valmanskåren ökat med ungefär 200,000 och vidare ha vissa förskjutningar mellan de tre socialgrupperna kunnat inträffa, men ingendera av dessa faktorer är tillräcklig för att förklara skillnaderna mellan Gallup och valstatistiken.

Vad socialgrupp I beträffar, skulle enligt tabellen 198,000 i år ha röstat inom denna. År 1940 bestod emellertid hela antalet röstberättigade av blott 186,000 och hela antalet röstande av blott 158,000. Givetvis kan — trots hr Wigforss! — denna grupp ha ökat något till 1944, men då den alltid visat relativ konstans, måste procenttalen för de olika partierna vara något för högt beräknade i Gallupundersökningen. Mindre troligt är också att ungefär 30,000 från »överklassen» skulle ha röstat med socialdemokraterna. Vad socialgrupp II angår skulle enligt tabellen 1,352,000 av dem, som röstade den 17 september i år, ha fallit under denna. År 1940 voro de röstberättigade i gruppen blott 1,580,000 och de röstande blott 1,149,000. Trots att röstdeltagandet stegrades något i år och även om denna socialgrupp såsom troligt är företer en relativt kraftig ökning från 1940 till 1944, synas dock siffrorna i ovanstående tabell ligga tydligt i överkant. Vad slutligen socialgrupp III beträffar, skulle i år 1,511,000 från denna ha fullgjort sin röstning. Antalet röstberättigade 1940 utgjorde 2,394,000 och antalet röstande 1,581,000. Även med beaktande av att röstfrekvensen alltid och säkerligen även i år varit lägre i denna grupp än de övriga (år 1940 var röstfrekvensen i runda tal 85 %, 73 % resp. 67 % i de tre socialklasserna) måste den tredje socialgruppen enligt tabellen uppenbart vara för lågt beräknad.

Det är givet, att de Gallupska socialsiffrorna under dessa förhållanden inte kunna tillmätas något exaktare värde. Å andra sidan har Gallupundersökningen givit oss den första egentliga sociala bilden av våra partier. Hänsyn måste också tas till att undersökningen när det gäller de utfrågades partipolitiska tillhörighet visat sig högeligen tillförlitlig. Efter vissa sannolikhetsmässigt gjorda korrigeringar ger nog Gallupmaterialet därför trots allt ganska goda ledtrådar när det gäller att bedöma partiernas sociala struktur. Genom att reducera socialdemokraternas och kommunisternas inteckningar i socialgrupperna I och II samt överföra dessa reduktioner till socialgrupp III, liksom genom att även för övriga partier något bredda talen nedåt torde man komma verkligheten ganska nära.

I fråga om »överklassen» i grupp I gäller uppenbarligen, att högern ej mer än till ungefär en femtedel av sin röststyrka eller något mera rekryteras ur denna; i övrigt har gruppen främst gått till folkpartiet.

På grund av siffrornas osäkerhet är det svårare att på partierna slå ut socialklass II, medelklassen. Här bör lämpligen en uppdelning först göras mellan jordbrukare med barn och andra grupper eller

medelklasserna enligt vanligt språkbruk. I 1940 års statistik upptogs de röstberättigade inom jordbrukarkategorierna under socialklass II till c:a 720,000 och de röstande till c:a 525,000. Den förra siffran torde inte i år ha ökats, i varje fall inte nämnvärt, men antagligen den senare siffran något. Sannolikt har bondeförbundet fått omkring 300,000 röster från jordbrukarkategorien eller c:a 60 % av denna. De resterande inom samma kategori torde utgöra 225,000 à 250,000 eller kanske något mera; av dessa torde ett antal, som ligger mellan 100,000 och 150,000, falla på högern, och troligen ha omkring 100,000 röstat med folkpartiet; de återstående ha sedan fördelats på socialdemokraterna och kommunisterna. Skulle dessa antaganden vara riktiga — och de ha av olika skäl stor sannolikhet för sig — skulle den egentliga medelklassen vara mobiliserad för högern med c:a 200,000, för folkpartiet med inemot 150,000 och för socialdemokraterna med 250,000 à 300,000, vartill skulle komma smärre kontingenter till bondeförbundet och kommunisterna (i mycket runda tal c:a 50,000). Det mest överraskande i dessa tal skulle vara, att socialdemokraterna lockat till sig så stor del av medelklassen. Som ovan sagts äro siffrorna för socialdemokraterna och kommunisterna dock osäkrare än för övriga partier. Å andra sidan är det oomtvistligt att en avsevärd del av tjänstemannaklassen liksom en del hantverkare röstat med socialdemokraterna (tillsammans inom socialgrupp II registrerades vid förra valet såsom röstberättigade inemot 500,000 tjänstemän och företrädare för fria yrken samt c:a 175,000 hantverkare). I övrigt är det evident, att högern bland de borgerliga partierna har det starkaste medelklassinslaget i absoluta tal mätt.

Kommer man till sist till socialgrupp III, bekräfta de gjorda beräkningarna vad man förut vetat, nämligen att det överväldigande flertalet röstat antingen med socialdemokraterna eller kommunisterna. Intressant är emellertid att iakttaga, att av Gallupundersökningen att döma c:a 15 procent, och i verkligheten kanske något litet till, röstat med något av de borgerliga partierna. Högern hämtar c:a 10 % av sin väljarkår därifrån; bondeförbundet har tydligen ej så små försänkningar bland lantarbetare, som måhända känna sig som potentiella jordbrukare; och folkpartiet rekryteras med över en fjärdedel ur socialgrupp III, något som ter sig ganska troligt med tanke på det starka frireligiösa inslaget, vilket i år förstärkts och i hög grad torde ha bidragit till partiets röstökning den 17 september.

Riksdagsmän Allt som allt lämna 47 ledamöter genom årets val som gå. andra kammaren. Och lika många nya träda in. Om-sättningen håller sig alltså mycket nära en fjärdedel. Detta tal är mycket lågt, ett av de allra lägsta som någonsin torde ha registrerats (någon fullständig statistik föreligger inte för äldre tider). Tas hänsyn till att 8 av de 47 nykomlingarna tidigare tillhört riksdagen — två gå över från första kammaren direkt — blir talet verkliga debutanter blott 39.

För partierna ställa sig siffrorna på följande vis: högern mister 12 och får 9 nya, därav 2 f. d.; bondeförbundet mister 3 och får 10 nya,

därav 3 f. d.; folkpartiet mister 8 och får 11 nya, därav 1 »f. d.» (statsrådet Ohlin, som går över från första kammaren); socialdemokraterna mista 24 och få 5 nya; och kommunisterna få 12 nya, därav 2 f. d. Det blir väl de många nya kommunisterna, som åtminstone till en början komma att ge andra kammarens debatter en ny och frän accent. Annars fäster man sig främst vid den kvantitativt sett svaga nyrekryteringen för det socialdemokratiska partiet; detta representerar ju precis halva kammaren men endast 5 av de 47 nya komma på partiets lott. Ett tillbakagående parti hämmas givetvis alltid vid sin rekrytering, men det är något alldeles exceptionellt att ett jättestor parti ej har flera nykomlingar att visa upp efter valen. Föråldringen av partiets kader i andra kammaren framgår bl. a. av följande lilla siffersammanställning, som avser kammarens sammansättning vid 1945 års riksdag. Då ha inom partiet 32 inträtt i riksdagen 1941 eller senare, d. v. s. 1945 bevistat högst fyra riksdagar dessförinnan, medan 83 ha mer än fyra riksdagar på nacken. För högeren bli samma siffror 17 resp. 22; för bondeförbundet 14 resp. 21; för folkpartiet 16 resp. 10 och för kommunisterna 11 resp. 4. Av de 90 »yngre» finnes alltså blott ungefär en tredjedel hos det stora partiet.

Listkonkurrensen, som egentligen förekom blott inom de borgerliga partierna, gick inte särdeles förödande fram bland de förutvarande — i många fall hade dessa dock skyddats från tävlan och konkurrens etablerats först när det gällt suppleantplats eller vakant plats. Inom högeren föll 2 för listkonkurrens, i bondeförbundet 1 (1 räddade sig kvar tack vare att partiet hemförde en vinst) och i folkpartiet 4. Inom arbetarepartierna gav liststriden inga fällande utslag alls. Siffrorna äro förvånande låga och visa det handicap, som de nya kandidaterna ha i förhållande till de sittande riksdagsmännen. — — —

Bland de avgående högermännen har generaldirektör Otto Holmdahls avgång från Stockholmsbanken tilldragit sig den största uppmärksamheten. När han inte återfick den plats på listan, som han haft sedan 1924 då han invaldes, berodde det inte på något underkännande av hans parlamentariska arbete utan helt enkelt därpå, att röststarka grupper — kvinnorna, tjänstemännen och näringslivet — krävde plats för sin kandidater; någon av de fungerande riksdagsmännen ansågs därför böra gå, och hr Holmdahl offrades såsom den äldste. Själv ville hr Holmdahl inte avsäga sig sitt mandat inför den period, då skolfrågan av allt att döma kommer före; detta skulle enligt hans mening te sig som fanflykt. Det är också främst med tanke på skolfrågans öde, som hans avgång är en mycket stor förlust för riksdagen. Skolöverstyrelsens chef har varit en av kammarens aktivaste och plikttrognaste ledamöter. Han har haft den politiska lidelsen sedan ungdomsåren i blodet, även om han i debatterna mer och mer koncentrerat sig på kulturfrågorna. Med sällsynt vakenhet har han följt den utrikespolitiska utvecklingen; han har varit konsekvent och fast i sitt hävdande av en åt alla håll rakryggad svensk politik. Från sin plats i statsutskottet har han också varit en påpasslig bevakare av legitima tjänstemannaintressen. Som skolpolitiker har han i egen-

skap av verkchef givetvis ej stått helt fri och obunden. Men hans sakkunskap har varit desto större, och med denna som rustning har han år efter år dragit ut i de stridsglada och hårda fejderna med Arthur Engberg, Conrad Jonsson, Bengtsson i Norup, Svensson i Grönvik och andra bataljhästar, kända från debatterna kring åttonde huvudtiteln. Många gånger har majoriteten kommenderats fram mot honom, men aktningen för hans positiva skolintresse, som omfattat ej bara läroverken utan även och i lika hög grad folkskolan, har stigit för varje år. Naturligtvis kan man ställa under debatt, om verkschefer lämpligen böra sitta i riksdagen. Men ingen kan bestrida det intensiva ansvar, som generaldirektör Holmdahl känt för den parlamentariska sidan av sin livsuppgift. Och måhända har han från sin plats på Stockholmsbanken utfört sin mest gagnarika skolgärning. — — — En skolman förlorar högern också i rektorn Herbert Lundh, som invaldes 1942. Denne har lagt i dagen en mycket stor talang som debattör, och hans intressesfär har spänt över ett ganska brett fält, däri kyrko- och utrymningsfrågor blandade sig med varandra. Högerns mandatförlust i Uppsala län har t. v. avbrutit en lovande parlamentarisk karriär. — — — Till samma grupp hör studierektor Herbert Sundqvist, som under sina tre riksdagar hunnit visa sig som skicklig och rakryggad företrädare för de kyrkliga intressena. Han torde dock återinträda under perioden.

Kommendör Björn Holmgren, som nu vid 72 års ålder dragit sig tillbaka, invaldes i 1921 års riksdag som speciell företrädare för sjöförsvaret. Med stor påpasslighet, med ett vinnande sätt och med ett sjömansfriskt, pojkkäckt lynne slogs han för marinens hjärtekrav under försvarets många frostår på 20- och 30-talen. Många likheter vare sig i åsikter eller åthävor hade han inte med brodern, den folkfrisinnade vilden Israel Holmgren, som samtidigt under åtta år satt i riksdagen. Under många år tillhörde kommendör Holmgren statsutskottet men övergick 1937 till bankoutskottet och var dess vice ordf. t. o. m. 1942 samt smalt då fort in i detta gemytliga utskotts miljö. Sedan dess har han endast låtit tala om sig genom kattmotionen, som visserligen inte skänkte honom någon parlamentarisk seger men väl befäste den popularitet, som han alltid åtnjutit. Det dröjer kanske länge, innan flottan på nytt får en företrädare ur sina led.

Näringslivet förlorade dir. Sven Lundberg i Hälsingborg. (Som nya näringsrepresentanter inträda försäkringsdirektör Ljungqvist, civilingenjör Skantze i Karlshamn och konditor Fahlman i Hälsingborg för högern samt två handlande för folkpartiet — större blev inte i andra kammaren skörden för näringslivet, trots all propaganda, men det betyder dock en mindre ökning i förhållande till 1944.) Eftersom dir. Lundberg står i tur att bli Industriförbundets ordförande, är hans frivilliga sorti dubbelt beklaglig. Ty i honom skulle förbundet ha fått en företrädare, som efter åtta års sällsamt intresserat riksdagsarbete vet hur riksdagspsalmerna gå. Hr Lundberg har i sin parlamentariska verksamhet i första hand litat till den personliga kontakten, den nära vänskapliga förbindelsen med motpartens spet-

sar i olika utskott. Han har trots dessa om samma vilja att beakta bärande sakskaäl som han själv stått öppen och mottaglig för andras. Först när denna linje inte lett till de önskade resultatena har han gripit till orda i den offentliga debatten, där han alltid givit sakskaälens prioritet framför en agitatorisk retorik. Hans riksdagsinsatser ha siktat till positiva resultat, och även små resultat har han i nuvarande partipolitiska läge inte föraktat. Han kan också, särskilt från sin verksamhet på statsutskottets försvarsavdelning och i aktiebolagsutskottet, anteckna åtskilliga resultat som frukten av sitt trägna arbete. Hans exempel visar, att näringslivets män kunna tillvinna näringslivet åtskilliga fördelar genom riksdagsarbete. Han har åtnjutit en sällsynt stor respekt i kammaren. Han tillhör dem, vars plats blir verkligt svår att fylla. Han avböjde i våras regeringens erbjudande om ministerposten i Moskva. Han ansåg att han ännu hade för mycket ogjort inom den svenska industrien.

Bland de avgående, erfarna och insiktsfulla högerlantmännen — hrr Evald Lindmark (som nyss avlidit), Jonas Eriksson i Frägsta, Torsten Lundell i Ebbetorp, Richard Westerdahl i Kusta, Erik Hansson i Vännäsby och Birger Andersson i Mejstad — ha de tre förstnämnda ofta framträtt i debatterna. Hr Lindmark har suttit tjugufyra år på Västerbottensbänken, har varit en av riksdagens erfarnaste vägmän och har med seg energi — om än med alltför lågmäلت stämma — fört det norrländska jordbrukets talan. Dessutom har han såsom Evang. Fosterlandsstiftelsens mångåriga ordförande varit en värdig talesman för de religiösa och nykterhetsintressena. Hans insatser ha varit präglade av ett mycket självständigt, kunnigt och grundligt eftersinnande. Han efterträdes nu av brodern, som första gången tog säte i kammaren redan vid 1914 års vårriksdag; med ett par års avbrott ha bröderna haft mandatet i över trettio år. — — Hr Eriksson i Frägsta har suttit i kammaren blott åtta år, innan han i våras trots sina unga år beslöt dra sig tillbaka. »Frägsta» har varit en av riksdagens mest särpräglade jordbrukare; mycket kunnig, högt begåvad, strängt konservativ, boren individualist, mycket skeptisk mot den moderna försörjningsstaten, klar och orädd talare, flärdlös men karaktärsfast och helgjuten. — — Reservkaptenen, fil. kandidaten, lantbrukaren, industriidkaren, f. d. rödakorsdelegaten, professorsonen Torsten Lundell föll på sin aktieteckning i Dagsposten, gjord så sent som för något år sedan. (Hr Lundell, som är en distinktionernas man och inte godtagit allt vad som stått att läsa i tidningen, hade dock enligt egen skriftlig utsago blott partiellt velat visa sin pekuniära erkänsla för bladets publicistiska insatser.) Utan denna svärbegripiga oförsiktighet skulle han ha återvalts med acklamation. Ty hr Lundell har under sina tolv år antagligen varit riksdagens tragnaste arbetare, så trägen t. o. m. att han då och då lär ha blivit inlåst i riksdagshuset om nätterna, lutad över luntor och sina kära siffror. Han har också blivit en av riksdagens mest karakteristiska profiler. Han är, som titeluppräkningsen visar, sällsynt mångsidig; sålunda har han slukat all modern rysk litteratur, som han kunnat komma över i Stockholms boklädor, och han vistades själv efter förra kriget

under flera år i Sovjetryssland, bl. a. i sällskap med Lasse Linderoth, och gjorde nära bekantskap även med dess ständrätt. Hr Lundell har till sitt älsklingstema haft ekonomiska frågor, och som den skarp-sinnige matematiker han är — bl. a. har han då och då fyllt sina motioner med för riksdagsmännen i gemen obegripliga ekvationer av högre grad — har han kunnat konsten att i siffror konkretisera följderna av den nuvarande skattepolitiken. Sedan hr Rubbestad blivit statsråd var hr Lundell troligen kammarens flitigaste talare och samtidigt dess obetingat grundligaste. Han framförde sina merendels långa tal oberoende av om kammaren lyssnade eller inte; oftast lyssnade den dock, ty hr Lundell satte aldrig fram andras skåpmat och han var dessutom känd för en mycket respektlös torrolighet. Hans mångkunnighet var helt enkelt överväldigande och likväl motsatsen till ytlig eller klichéartad. Han hyllade dock tesen att ensam är stark och trivdes med att operera på egna linjer. Därigenom blev hans inflytande mindre än det annars bort bli. I grund och botten var han efter Fabian Månsson riksdagens originellaste person; dock med bl. a. den stora skillnaden att Fabian var lika kolerisk och eruptiv som hr Lundell är orubbligt leende och kolugn i alla stormar. Försöken att påklistra den nazistiska etiketten på Kalmarrepresentanten äro löjlige: hr Lundell älskar den fria, olikriktade debatten mer än någon, ty det är hans enda tänkbara livsform. Hans svenskhet sitter bra mycket djupare än deras, som fara omkring med klisterburkarna.

Två av de avgående högerriksdagsmännen — lantbrukare Andersson i Mejstad och bokhållaren Dan Blombäck i Kalix — fylla i år ej mer än 35 resp. 34 år. Vakna, intresserade och intelligenta som de bägge äro ha de alla möjligheter att i framtiden göra en come back.

Bland bondeförbundarna går den sjuttioåriga Gotlandsveteranen Gardell i Gans, som dock aldrig tillhört de ledandes kapitel och vilkens gotländska dialekt varit svår att förstå — stenograferna lära ibland efteråt ha måst fråga de andra gotlänningarna vad hr Gardell sagt i sina inte skriftliga tal. De övriga demissionerande äro f. konsul Wallén, som blivit allt tystlåtnare med åren, och hr Gillis Olsson i Kullenbergstorp, son till den gamle paritedaren, solid och en karl för sin hatt men utan faderns sällsamma förmåga att mynta slagord och överhuvudtaget kåsera.

För folkpartiets vidkommande ha fröken Hesselgrens och fru Hanna Rydhs avgång på Stockholmsbänken tilldragit sig ett berättigat intresse. Fröken Hesselgren gick frivilligt — hon skulle nästa år ha fyllt 73 år —, medan fru Rydh gavs en placering, som från början måste betecknas som ytterst osäker; hon fick inte heller suppleantplatsen, eftersom partiet gillrade upp ett nät av personliga ersättare åt de tre valda, och till dessa ersättare hör inte fru Rydh. Att döma av Dag. Nyh:s uttalande efter (!) valet har man på folkpartihåll uppenbarligen inte varit särdeles ivrig att återvälja fru Rydh, som inte riktigt lyckats träffa tonen i andra kammaren, utan där lidit personliga motgångar (t. ex. vid valet av ordf. i första tillfälliga utskottet, som i strid mot partiledningarnas överenskommelse valde

fröken Nygren i st. f. den designerade fru Rydh). Däremot har fröken Hesselgren kunnat glädja sig åt en grundmurad, vördnadsfull popularitet i riksdagen. Denna popularitet har haft sin rot inte blott däri att hon var den sista av den första uppsättningen riksdagskvinnor 1922 utan i än högre grad i hennes chosofria, vidhjärtade, toleranta mänsklighet. Hon har också haft den blida humorns gudagåva; när hon då och då uppträtt i kvinnofrågor, har hon i charmerande vändningar kunnat säga den manliga majoriteten sina sanningar oemotståndligt och avväpnande. Som v. ordf. i andra lagutskottet har fröken Hesselgren på gamla dar kanske inte gjort så stora nyskapande insatser med personlig signatur, men hon har med sin partilösa läggning desto mera arbetat för att överbygga motsättningarna och steg för steg nå praktiska resultat vid uppbyggandet av den socialstat, som varit hennes idévärld. Bland folkpartiets övriga avgående — de flesta av dem ha suttit blott en eller annan riksdag — förtjänar godsägaren greve Barnekow en eloge för sina samvetsgranna, mångkunniga insatser särskilt i utskott men även i kammaren — insatser, som gjorts utan några högljudda later.

Av de 24 avgående socialdemokraterna gå tre över till första kammaren: statsrådet Erlander, som mantalsmyndigheterna flyttade över till Stockholm och gjorde inte valbar till andra kammaren i den skånska fyrstadskretsen, samt de bägge idealisterna f. glasblåsaren Rosander i Målerås och lantbr. Jonsson i Fjäle. Med den konservatism, som utmärker socialdemokraternas nomineringar och där de gamla riksdagsmännen nästan undantagslöst ställas upp i åldersordning uti listornas topp, gingo valmötgångarna ut över ett par av partiets yngre och mest förhoppningsfulla riksdagsmän, främst då ombudsman Sven Andersson i Göteborg och red. Edberg i Linköping; dessa bägge komma säkert tillbaka med tiden. Valnederlagen gingo även ut över några till levnadsåren äldre men till riksdagsåren yngre bland de mera uppmärksammade, t. ex. Dala-Demokratens självständige redaktör Hallberg, sjöfolkets kärvt sakkunnige förbundsordförande Lundgren, den intelligente Skånefiskaren Levin, den välövertvägde fackföreningsmannen Jansson i Hällefors, och partiets ende privattjänsteman, revisor Molander i Stockholm. Av de fem kvinnor, som föllo igenom eller ej uppställt sig på nytt, hade fru Ronnebeck i Östersund (vid invalet före namnbytet fru Pettersson-Lindqvist) fäst den största uppmärksamheten vid sig, självständig, saklig och såsom talarinna vinnande som hon varit. Partiets äldre riksdagsmän komma nästan ograverat tillbaka; de mest kända bland de inte återvalda äro red. Kilbom, som trots övergången till socialdemokratien varit ganska oförändrad i sina manér sedan den kommunistiska tiden, och vidare den sakkunnige kommunaldirektören Andersson i Nacka, som tidigare tillhörde de aktivaste, samt den stillsamme värmlandsbonden Andersson i Prästbol, v. ordf. på statsutskottets fjärde avdelning. Och i detta sammanhang förtjänar även den nyligen avlidne, stabile hantverksmästaren Anders Andersson i Falkenberg att nämnas. De fem nykomlingarna — och bland de yngre mandatbetrodde socialdemokraterna lysa akademikerna fortfarande

med sin frånvaro — kunna helt säkert inte på långa tag fylla ut de många tomrummen. Man undrar därför inte på, att socialdemokraterna inför de delvis oförmodade personförlusterna nu fråga sig, om deras enlistsystem verkligen är befruktande för nyrekryteringen.

Till polsk-ryska frågan. Meddelandena från Moskva om resultaten av Churchills och Edens överläggningar med Stalin och Molotov ha varit föga klagande.

Man får icke vara så pessimistisk, att man jämför Churchills sista Moskvaresa till Stalin med Chamberlains Münchenresa till Hitler för att rädda freden på Tjeckoslovakiens bekostnad. Skälen för Churchills resa var i första hand av militär natur, vilket framgår av den brittiska militärdelegationens närvaro i Moskva. Men utan tvivel var det polska problemet jämte Balkanproblemet de viktigaste politiska frågor, som där behandlades. Den polska frågans utveckling framgår av följande fakta:

Under juli månad angrep den ryska pressen den polska Londonregeringen och den dåvarande polske överbefälhavaren, general Sosnkowski, för att de icke hjälpte den framryckande Röda Arméen och icke gävo den talrika polska hemmaarméen upprorsorder. De ryska anklagelserna gingo så långt, att Londonregeringen och Sosnkowski beskyldes för samarbete med tyskarna. Man betraktade nämligen den polska hemmaarméens passiva hållning som en hjälp åt tyskarna. Dessa anklagelser gjorde ett egendomligt intryck, då den polska arméen i Italien dessförinnan under stora offer hade vunnit sina segrar vid Monte Cassino och på de andra italienska slagfälten.

Den 28 juli, då Röda Arméen närmade sig Warszawas förstäder, uppmanade Moskvaradion i polska patrioters namn polackerna i Warszawa att gripa till vapen.

Den 1 augusti gav den polska hemmaarméens överbefälhavare, general Bor-Komorowski, med Londonregeringens gillande, resningsparollen för Warszawa. Bor hade icke förhandlat med Stalin eller med Röda Arméens generaler, men enligt den i London kända, ryska tidtabellen skulle Warszawa erövras av Röda Arméen den 6 augusti.

Först lyckades den polska hemmarméen besätta alla fyra broarna i Warszawa och avskära tyskarnas förbindelser med fronten på östra Weichselstranden. 60 % av staden voro i polackernas händer.

Under denna tid vistades den polske premiärministern, Mikolajczyk, i Moskva. Stalin lovade honom där hjälp åt Warszawa. Den 10 augusti reste Mikolajczyk tillbaka till London efter förhandlingarna med Lublinkommittéens representanter, för att med Londonregeringens tillstånd avsända ett slutgiltigt kompromissförslag till Moskva.

Men den utlovade hjälpen åt Warszawa kom icke. Under blodiga strider, varunder de förlorade upp till 70 % av sina styrkor, måste de illa utrustade polackerna uppgiva kvarter efter kvarter, på grund av tyskarnas materiella övermakt.

Mikolajczyk skickade ett kompromissförslag till Moskva, som utgick från den förutsättningen att den polska staten skulle vara oav-

hängig, men i en bestående allians förbunden med Sovjetunionen. En ny polsk regering skulle bildas, i vilken även det kommunistiska partiet skulle vara representerat. Detta förslag gjordes tydligen i den förhoppningen att Warszawa nu skulle få hjälp från Moskva.

Men polackerna i Warszawa kämpade fortfarande ensamma. På general Bors förtvivlade rop kom slutligen hjälp — från Italien, genom där stationerade, allierade flygstyrkor. Men hjälpen var otillräcklig och det allierade flygets förluster oerhört stora. Flygplanen fingo nämligen icke använda de ryska flygbaserna i Polen, utan måste återvända till baserna i Italien. Snart måste man också upphöra med denna hjälp.

Den 13 september började det ryska flyget bekämpa Luftwaffe över Warszawa, efter att under nästan sex veckor ha låtit de tyska flygarna operera ostörda.

Den 14 september erövrade Röda Arméen och de polska, i Ryssland uppställda divisionerna Warszawas stadsdel Praga, som ligger på Weichsels östra strand. — Man kan jämföra Pragas läge med Söders i Stockholm. Weichsel är ungeför så bred som Mälaren mellan Kungsholmen och Söder. — Hela östra Weichselstranden kom nu i Röda Arméens händer, medan en stor del av den västra hölls av polackerna.

Samma dag, alltså sex veckor efter resningens början, tilläto rysarna de allierade att använda ryska flygplatser i Polen för hjälpen åt Warszawa. Några dagar därefter deltog även det ryska flyget i denna hjälp, men, som general Bor i sina radioutsändningar fastställde, i otillräcklig mängd. Förbindelse upprättades mellan Rokossovskis och Bors staber.

Några dagar senare meddelade det tyska Oberkommando, att bataljoner ur Röda Arméen, vilka försökt taga sig över till Weichsels västra strand, tillintetgjorts. Detta bekräftades från rysk sida.

Under tiden uppstod i London en kris, med anledning av general Sosnkowskis dagorder till den polska arméen, i vilken han oförblommerat gav uttryck för sina känslor, då Warszawa icke fick tillräcklig hjälp från de allierade. Mikolajezyk, Sosnkowskis gamle motståndare, fordrade av statspresidenten Raczkiewicz, att Sosnkowski skulle entledigas. Presidenten vägrade gå med härpå, men Mikolajezyk understöddes från brittiskt regeringshåll och man trodde, att genom Sosnkowskis avskedande den polsk-ryska konflikten skulle kunna biläggas.

Den 29 september mottog Stalin representanter för Lublinkommittéen.

Den 30 september fick Sosnkowski avsked och general Bor utnämndes till hans efterträdare.

Nästan samtidigt stämplades general Bor i Moskvaradion av ordföranden i Polska Patriots Kommitté som en brottsling och en förrädare, därför att han i förtid skulle ha givit order om resningen i Warszawa. Man fordrade t. o. m. att general Bor skulle ställas inför rätta.

Den 2 oktober måste Warszawa, efter 62 dagars kamp, kapitulera, eftersom där fanns varken ammunition, mat eller vatten.

Moskvaradions utsändningar utslungade nu i den Polska Nationalkommittéens namn nya anklagelser mot general Bor. Han skulle icke ha sträckt vapen, utan han borde ha fört över insurgenterna på Weichsels andra strand. Över ett tusen män hade också kommit från Warszawa till Praga, hette det i Moskvaradion, medan omkring 12,000 män, rester av tre Warszawadivisioner, meningslöst hade kapitulerat. Sådana anklagelser bevisa tydligt, att man ville pådyvla den hjältemodige general Bor skulden för Warszawas kapitulation. Dock kan man svårligen förstå, varför det skulle vara lättare att taga sig över Weichsel från Warszawa till Praga än från Praga till Warszawa, i synnerhet som Röda Arméen i Praga, i motsats till de polska insurgenterna, hade till sitt förfogande tillräckligt med artilleri.

General Bor försökte icke fly, utan delade som krigsfånge sina soldaters öde.

Men vad hände under tiden i själva Polen? Den största delen av landet är nu ockuperad av ryssarna, den mindre av tyskarna. Den senare delen är londontrogen, vilket Warszawa bevisade, och dess underjordiska arbete står under ledning av Londonregeringens befullmäktigade. Här och där bekämpa polska partisaner fortfarande tyskarna. I den av ryssarna ockuperade delen infördes sovjet-litauisk, sovjet-vitrysk eller sovjet-ukrainsk förvaltning. Den väster om Curzonlinjen belägna delen av landet ställdes under rysk-polsk förvaltning. Polska Patriots Kommitté i Moskva har förflyttats till Lublin, som nu blivit den tillfälliga polska huvudstaden, och ombildats till »Polska National-utskottet» och »Polska Nationalrådet», med regerings resp. riksdags funktioner.

Den polska författningen av 1935, enligt vilken statspresidenten i krig själv kan utnämna sin efterträdare — på så sätt blev Raczkiewicz statspresident efter Moscicki — har i Lublin förklarats ogiltig. Där emot har författningen av 1921 erkänts som giltig. Enligt denna utövar andra kammarens talman (sejmmarskalken) statspresidentens funktioner under vakans på denna post. Till nationalråds president, ävensom till tillfällig statspresident, »valdes» herr Bierut, vilken utnämnde nationalutskottet (regeringen) med herr Osupka-Morawski som ordförande (statsminister).

De från London utnämnda partisanledarna — polska generaler och överstar, som lyckats undgå tysk fångenskap — och de högre förvaltningstjänstemän, som icke velat avlägga trohetseden till Lublinkommittéen, ha internerats; de polska partisanerna ha avväpnats och tvångsinkallats till de polska styrkorna under Lublins resp. Moskvas befäl.

En ny polsk valuta (zloty) har införts med sovjetrubelns paritet. Härigenom har det befriade Polen anslutits till Sovjets ekonomiska system. Mellan Lublin och de sovjetiska grannregeringarna (ukrainska, vitryska och litauiska) ha förflyttningsavtal om frivillig folkförflyttning slutits. En radikal agrarreform skall genomföras. Kort sagt: man har i Lublin skyndat sig att ombilda samhället så grundligt och så fort som möjligt.

Den i Lublin som polsk statspresident fungerande Boleslav Bierut är helt okänd. I välinformerade kretsar vet man emellertid, att han är identisk med en viss Krasnodembski, som härstammar från den talrika polska adeln i Lublintrakten, och att han är en känd kommunist, vilken som kominternagent arbetade under namnen Bienkowski (hans mors namn) och Rutkowski. (De första stavelserna i dessa båda namn bildar »Bierut».) I Polen dömdes han 1932 till sju års straffarbete för illegal kommunistisk verksamhet, men utväxlades några månader senare till Sovjetryssland. Han är omkring 53 år gammal, högintelligent, har goda manér, levde mest i utlandet och arbetade sig upp till chef för den polska avdelningen i kominternexpositurerna i Wien och Prag, och senare, efter krigsutbrottet, var han sannolikt chef för den polska kominternavdelningen i Moskva. Han, och icke Wanda Wasilewska, var den egentliga organisatorn av Polska Patriotsers Kommitté i Moskva.

Boleslav Osupka-Morawski, som Bierut utnämnt till ordförande i Nationalutskottet (regeringschef), var intill 1939 likaledes okänd. Hans egentliga namn är Osupka (det betyder »liten person»), och Morawski är ett taget namn. Han var tjänsteman i en bostadsförening i Warszawa och medlem av det polska socialistiska partiet. Efter den ryska ockupationen var han verksam som kollaborationist i Moskva.

Intressant är att se, att under Churchills och Mikolajczyks vistelse i Moskva vice ordföranden i Lublinkommittéen, Andrzej Witos, en till 1939 okänd broder till den polske bondeledaren och f. d. premiärministern Wincenty Witos, avskedades från sin post.

Känd är general Rola-Zymirski, som utnämnts till överbefälhavare för de polska styrkorna i Ryssland. Han var Pilsudski-legionär, blev efter Pilsudskis statskupp departementschef i försvarsministeriet med generalmajors grad, och inblandades senare i en korruptionsskandal i samband med franska krigsleveranser, varför han dömdes till fem års straffarbete och degradering. Efter straffets avtjänande levde han i Frankrike och efter dess sammanbrott dök han upp i Ryssland. Stalin utnämnde honom till generalöverste. General Berling var 1939 major och är hans ställföreträdare.

Under dessa förhållanden är det ej någon lätt uppgift för Churchill, Eden och Mikolajczyk att åstadkomma en lösning av den polska frågan. Från London kommo under konferensen pessimistiska meddelanden: Stalin skulle fordra, icke bara att den polska Londonregeringen skall acceptera den dikterade ostgränsen (Curzonlinjen) utan även västgränsen (Oderlinjen).¹ Och detta är icke bara en rysk-polsk gränsfråga, utan ett europeiskt problem. Strax efter Churchills och Mikolajczyks avresa angrep Moskvaradion den polske konseljpresidenten ytterst häftigt, ett bevis för att hittills ingen lösning av den östeuropeiska frågan uppnåtts i Moskva.

¹ Se Svensk Tidskrift, nr 2, 1944: »Ryssland, Polen och Atlantdeklarationen.»

Jordbruket i fågelperspektiv. När man för fredsplaneringen efter pågående världskrig söker sig tillbaka till erfarenheterna från fredskrisen efter första världskriget, möts man lätt av den invändningen, att analogier från 1920-talets konjunkturkurva äro alltför osäkra. På det industriella området har detta utan tvivel sin riktighet. För lantbrukets del däremot har man säkerligen god ledning att hämta från det första världskriget och dess följder.

Den översikt, som nyligen utgivits från nationernas förbunds i Genève verksamma organisation, förtjänar därför att studeras hos oss.¹ Dess syfte är dubbelt: att skildra förloppet av den depression, som bragte livsmedelsförsörjningen i trångmål under och efter förra världskriget och att anvisa botemedel mot ett återupprepande.

Båda världskrigen ha gjort en långt driven autarki nödvändig, även där en sådan icke eftersträvats av de ofta romantiskt färgade nationalitetsidéerna. I Centraleuropa, som undersökningen begränsats till, tog det sju år efter vapnens nedläggande 1918 att återställa lantbruket i dess förra avkastningsförmåga. Minskningen berodde lika mycket på en nedgång av arealavkastningen som av arealen. Uppsvinget, som kulminerade i medlet av 1930-talet, berodde mera på arealavkastningens ökning än på arealens. Nedgången var förvåningsvärt likartad i alla krigförande länder, som däremot vid uppsvinget visade stor skiljaktighet, detta mera beroende på intensifiering än på ökad areal. Nedgången i arealavkastning tycks likväl ha varit kännbarast i de högst utvecklade länderna, som alltså visade sig vara sårbarast.

För de krigförande var naturligtvis den växlande tillgången på arbetskraft av största betydelse, men ur svensk synpunkt äro andra faktorer av aktuellare intresse, främst djurbeståndens växlingar, som direkt påverkade livsmedelstillgången. Storleken av husdjursstammen beror givetvis väsentligen av fodertillgången. I varje särskilt läge finnes det ett optimum för djurantalet. Och detta påverkas både av årsväxten och fodermedelsimporten. När inknappning i båda dessa avseenden timar, vilket ju varit fallet under pågående världskrig, har detta efterverkningar för lång tid framåt på djurbeståndet och livsmedelstillgången.

Under och närmast efter förra världskriget lämnade jordbruksnäringsens alla grenar god vinst i nästan hela Europa, och statsmaktens omsorg var framför allt att hålla prisen nere. Situationen under nuvarande världskrig är i grund och botten densamma, ehuru myndigheterna nu ha andra medel och en helt annan teknik för att nå samma syfte; ransoneringen sköts med långt större virtuositet. På ett allmänt prisstopp, som nu genomförts märkvärdigt friktionslöst, vågade man under förra världskriget knappast tänka. Med år 1921 blev läget för jordbruket bekymmersammare, men krisen övervanns hos oss åtminstone relativt lätt. Reaktionen efter den kommande freden blir för det inhemska lantbruket säkerligen ej heller synnerligen kännbar; problemets kärnpunkt är detsamma. Vi stå nu bättre

¹ Agricultural Production in continental Europe during the 1914—18 War and the Reconstruction Period, Geneva 1943.

rustade för statliga åtgärder. All modern kristeori utgår från att hejda det alltför häftiga uppsvinget av priser och vinster, och just detta ger säkerligen nyckeln till fredskrisens lösning.

Efter 1924 inträdde för hela Centraleuropa en allmän höjning av lantbrukets lönsamhet, vilket icke hindrade en ny depression att sätta in 1928 och följande år, förorsakad av ökade skördar och sjunkande pris. Det gällde då att hålla hela den jordbrukande befolkningen uppe genom statsåtgärder.

Såsom en egenhet för hela den europeiska kontinenten — och man kan tillägga även för Skandinavien — kan observeras, att den vegetabiliska produktionen varit underkastad häftigare kriser och visat sig sårbarare än den animaliska, som dock behöver längre tid för återhämtning. Delvis förklaras detta av den allmänna tendens att övergå till mera animalisk kost, som utmärkt de senaste generationerna, delvis av vegetabiliernas kortare produktionsperiod. Därmed följa snabbare växlingar; och dessa giva ju den vegetabiliska produktionen en mindre stabil karaktär.

Slutsatsen blir då rätt paradoxal: den högre specialiseringen av livsmedelsproduktionen och den högre levnadsstandarden medför tillika större stabilitet. Inom den industriella produktionen gäller synbarligen en motsatt lag.

Gent emot varje jämförelse mellan kontinenten och vårt land kan man naturligen invända, att krigets direkta skadegörelse aldrig nådde oss. Det framgår emellertid av nationernas förbunds undersökning, att den direkta skadegörelsen inom de krigshärjade områdena ganska snart botades och för efterkrigstiden ej spelade någon avsevärd roll. Bristen på transportmedel, maskinell utrustning, gödningsämnen samt levande och döda inventarier, allt förorsakat av kapitalkonsumtionen och avspärrningen, utgör den verkliga förklaringen till lantbrukets betryck under efterkrigsåren. Och detta gäller säkerligen även oss, om än i långt mindre grad. Därtill kom osäkerhetskänslan och förlamad företagsamhet samt vad man kallat »det sociala klimatet», en för lantbrukets höjande ogynnsam inriktning av näringspolitik och sociala åtgärder.

Ifrågavarande publikation ser i den fortgående industrialiseringen den bästa borgen för lantbrukets höjande. Ju värdefullare produkter konsumenterna efterfråga, dess bättre betalt får jordbrukaren. Visserligen måste industrialiseringen numerärt medföra en avtappning av lantbefolkningen. Men detta motväges av rationalisering och höjd levnadsstandard. Faktiskt har även levnadsstandarden i Europas huvudländer stigit så betydligt, att den enligt nationernas förbunds undersökning före det pågående världskriget nådde högre än före det första världskriget. För oss gäller synbarligen samma iakttagelse, i än högre grad. Och däri har även legat en säkerhetsmarginal, som möjliggjort en knappare ransonering utan sociala vådor och som nog tillåter ytterligare inknappning, om förhållandena så påkalla. Vissheten härom är en god försvarsberedskap.

Curt Rohlieb.